

Opinnäytetyö (AMK)

Media-alan koulutus

Journalismi

2022

Essi Karlsson

MITEN VÄLTTÄÄ TASAPUOLISUUSHARHA TERVEYSJOURNALISMISSA?

– Keinoja tasapuoliseen koronarokotusuutisointiin

Opinnäytetyö (AMK) | Tiivistelmä

Turun ammattikorkeakoulu

Media-alan koulutus

2022 | 46 sivua

Essi Karlsson

Miten välttää tasapuolisuusharha terveysjournalismissa?

- Keinoja tasapuoliseen koronarokotusuutisointiin

Tässä opinnäytetyössä tutkitaan tasapuolisuusharhaa terveysjournalismissa. Tarkastelussa ovat neljä Helsingin Sanomissa julkaistua artikkelia, jotka käsittelevät koronarokotuksia. Artikkeleissa on vastakkainasettelu kahden näkemyksen välillä. Artikkeleista voi näin syntyä kuva, että näkemykset ovat samanarvoisia, vaikka näin ei ole. Tavoitteena on selvittää, miten tasapuolisuusharha voidaan välttää.

Tutkimus on kvalitatiivinen ja sisällönanalyysin avulla artikkeleista etsitään keinoja, joilla tasapuolisuusharha voidaan välttää.

Tutkimustulosten perusteella on huomattavissa, että tasapuolisuusharha voidaan välttää, kun journalistinen prosessi toteutetaan journalismin objektiivisuuden ja tasapuolisuuden ihanteiden mukaisesti. Niitä ei voida kuitenkaan pitää journalismin itseisarvona, johon pyritään keinoja kaihtamatta, vaan osana tiedonhakua.

Tutkimus osoittaa sen, että välttääkseen tasapuolisuusharhaa ei tarvitse jättää kirjoittamatta täysin kyseenalaisista teemoista, vaan monilla journalistisen prosessin valinnoilla voidaan vaikuttaa kokonaisuudesta syntyvään kuvaan.

Asiasanat:

Journalismi, koronavirus, rokotteet, terveysjournalismi, journalistietiikka

Bachelor's Thesis | Abstract

Turku University of Applied Sciences

Journalism

2022 | 46

Essi Karlsson

How to avoid false balance in health journalism?

- Means for impartiality in coronavirus vaccination news

This thesis examines false balance in health journalism. This thesis focuses on four articles published in Helsingin Sanomat that concerns Covid-19 vaccinations. The articles have confrontation between the two views, which can give the impression that the views are equal, even if this is not the case. The purpose is to find out how false balance can be avoided.

The research is qualitative and through content analysis, articles are used to find ways to avoid false balance.

Based on the research results, it is noticeable that false balance can be avoided by following journalistic ideals of objectivity and impartiality as criteria for obtaining information instead of being an absolute value in journalism.

Research shows that in order to avoid false balance there is no need to leave out completely questionable themes, but many journalistic choices may affect the overall picture.

Keywords:

Journalism, coronavirus, vaccination, health journalism, journalist ethics

Sisältö

Sanasto	6
1 Johdanto	7
2 Media-aineisto ja tutkimusmetodi	9
3 Terveysjournalismi	10
3.1 Terveysjournalismi osana yhteiskuntaa	11
3.2 Tieteen merkitys terveysjournalismissa	12
3.3 Tieteen ja journalismin ristiriita	13
4 Tasapuolisuusharha journalismissa	15
4.1 Median paine	16
4.2 Vahvistusvinouma ja yliluottamusharha	18
4.3 Objektiivisuuden tavoite	19
5 Media-analyysi	22
5.1 Tutkimuksen keskeisimmät kohdat	22
5.2 Ensimmäinen analyysi	24
5.2.1 Journalistisin perustein valitut artikkelin haastateltavat	25
5.2.2 Lähdekriittisyys ja kehystäminen	26
5.2.3 Retoriset keinot ja tilastot	27
5.3 Toinen analyysi	28
5.3.1 Journalistisin perustein valitut artikkelin haastateltavat	29
5.3.2 Lähdekriittisyys ja kehystäminen	30
5.3.3 Retoriset keinot ja tilastot	32
5.4 Kolmas analyysi	33
5.4.1 Journalistisin perustein valitut artikkelin haastateltavat	33
5.4.2 Lähdekritiikki, tilastot ja kehystäminen	34
5.4.3 Retoriset keinot	35
5.5 Neljäs analyysi	36
5.5.1 Journalistisin perustein valitut artikkelin haastateltavat	37

5.5.2 Lähdekriittisyys, tilastot ja kehystäminen	37
5.5.3 Retoriset keinot	38
5.6 Keinot tasapuolisuusharhan välttämiseen	39
6 Loppupäätelmät	42
6.1 Johtopäätökset	43
Lähteet	44

Sanasto

Denialismi	Tieteen ja asiantuntijuuden kiistämistä perusteettomasti (Turunen 2019).
Disinformaatio	Valheellista tietoa, jota jaetaan tarkoituksellisesti (Hämäri 2018).
Pragmaattinen objektiivisuus	Tiedonhankinnan tapa, jolla pyritään syrjäyttämään toimittajan omat vaikutukset tutkittavaan asiaan ja löytämään tosiasiat (Lehtinen 2016, 92).
Tasapuolisuusharha	Harha mikä syntyy, kun journalistisessa tuotoksessa esitellään kaksi erilaista näkemystä, joista toista ei voida perustella tieteellisesti (Vihma, Hartikainen, Ikaheimo, Seuri 2018, 126).
Vahvistusvinouma	Ihmisen inhimillinen tarve ottaa ennemmin omakseen tieto, joka vastaa aikaisempia kokemuksia ja tietoja kyseisestä asiasta kuin tieto joka ei vastaa niitä (Sarja 2016, 142–143).
Yliuottamusharha	Taipumus luottaa omien ajatustemme totuudenmukaisuuteen, vaikka todennäköisyys ei olisi puolellamme (Sarja 2016, 143–144).

1 Johdanto

Tasapuolisuusharhalla journalismissa tarkoitetaan sitä harhaa mikä syntyy, kun journalistisessa tuotoksessa esitellään kaksi erilaista näkemystä, joista toista ei voida perustella tieteellisesti. Sana on suomennos False balance -termistä. (Vihma, Hartikainen, Ikäheimo, Seuri 2018, 126.)

Journalismi pyrkii olemaan objektiivista eli puolueetonta. Se johtaa näkökulmien tasapuolisuuteen, mikä onkin hyödyksi poliittisissa aiheissa, joissa on tarpeen antaa kaikille äänille tilaa. Mutta kaikissa tilanteissa se ei ole tarpeellista. Vastakkainasettelu voi synnyttää valheellisen tasapainon, jos todellisuudessa asiasta on yhtenevä tieteellinen käsitys. (Vihma ym. 2018, 126.)

Pyrkimys objektiivisuuteen on kuitenkin mahdoton tavoite (Lehtinen 2016, 38). Journalismin objektiivisuus on kriisissä muuttuneessa mediaympäristössä. Käytettävissä olevia resursseja määrittävät kiire ja tuloksellisuus. (Lehtinen 2016, 39.) Tasapuolisuusharhaa tutkittaessa pitää objektiivisuuden pyrkimys asettaa kyseenalaiseksi ja katsoa sitä uudesta näkökulmasta.

Tässä opinnäytetyössä selvitetään, miten tasapuolisuusharha voidaan välttää terveysjournalismissa. Media-aineisto koostuu neljästä Helsingin Sanomien koronarokotuksia käsittelevästä artikkelista. Sisällönanalysoinnin kautta etsitään keinoja, joita niissä on käytetty tasapuolisuusharhan välttämiseksi ja muodostetaan teoria niiden pohjalta.

Koko maailmaan vaikuttaneen koronapandemian ja siihen liittyvien teemojen, kuten disinformaation ja denialismin takia aihe on erittäin ajankohtainen. Koronapandemian käsittely mediassa on osoittanut, kuinka tärkeä rooli terveysjournalismilla on yhteiskunnassa. Koronarokotukset herättävät mielipiteitä ja tunteita, koska ne koskettavat jokaista meistä ja vaikuttavat terveyteemme. Koronarokotukset ja ihmisten huolet niihin liittyen on sopiva alateema tasapuolisuusharhan tutkimukselle terveysjournalismissa. Käsitellessä ihmisten huolenaiheita ja pelkoja koronarokotusten haittavaikutuksista

saatetaan asetella vastakkain lääketieteellinen ja yksittäisen ihmisen henkilökohtainen kokemus. Näin saattaa syntyä tasapuolisuusharha.

Tasapuolisuusharhasta ei ole tehty Suomessa omaa tutkimusta, mutta siihen liittyviä teemoja, kuten terveystjournalismia, tiedettä ja objektiivisuuden käsitettä on käsitelty muissa tutkimuksissa. Niihin viitataan tässä opinnäytetyössä.

Tasapuolisuusharhan tutkimukselle näyttää olevan siis tarvetta. Vaikka monissa medioissa osataan ottaa jo tasapuolisuusharha huomioon, yleisö hyötyisi kaikkien saatavilla olevasta tutkimuksesta.

Pääasiallinen tutkimuskysymys on ”miten välttää tasapuolisuusharha terveystjournalismissa.” Opinnäytetyössä etsitään vastauksia siihen, millaisia ne keinot ovat, joilla se onnistuu ja pohditaan mihin, se perustuu. Tavoitteena on löytää ymmärrystä aiheeseen ja keinoja, joilla tasapuolisuusharha voidaan välttää terveystjournalismissa ja mitä kaikkea siihen liittyen tulisi huomioida.

Kansainvälisen terveystjärjestö WHO:n mukaan terveystviestintä on tiedonvälityksen kannalta olennaista. Sillä on myös merkittävä rooli julkisessa keskustelussa terveyteen liittyvissä asioissa (WHO Health Promotion Glossary -sanasto, 1998). On tärkeää, että journalistit tiedostavat tasapuolisuusharhan ja yrittävät löytää keinoja esittää asioita niin, että tieto on kuitenkin totuudenmukaista.

Opinnäytetyössä esitellään aluksi tutkimuksen media-aineisto ja tutkimusmetodi. Sitä seuraavat omat lukunsa terveystjournalismin ja tasapuolisuusharhan teemoista. Media-analyysi osuudessa käydään läpi perusteet, joilla sisällönanalyysia tehdään, minkä jälkeen artikkelit analysoidaan yksi kerrallaan. Sen lopussa muodostetaan teoria siitä, miten tasapuolisuusharha voidaan välttää. Viimeisenä on yhteenveto tutkimuksen päätelmistä.

2 Media-aineisto ja tutkimusmetodi

Tämän opinnäytetyön media-aineisto koostuu neljästä artikkelista, jotka käsittelevät koronarokotuksia. Artikkelit on julkaistu Helsingin Sanomissa vuosien 2020–2022 välillä. Aineisto rajattiin yhteen mediaan ja koronarokotusaiheeseen, jotta se olisi sopivan kokoinen opinnäytetyöhön.

Artikkeleissa on vastakkain kaksi eriävää näkökulmaa koronarokotuksiin liittyvissä terveystieteissä. Valittujen artikkelien on tarkoitus vastata ihmisten pelkoihin ja huoliin koronarokotteista ja tuoda ihmisten saataville niihin liittyvää totuudenmukaista tietoa. Sen perusteella ihmiset voivat tehdä päätöksensä rokotteen ottamisesta. Artikkeleissa näkökulmia edustavat haastateltavana olevat yksityishenkilöt tai kahvipöytäkeskusteluista ja sosiaalisesta mediasta poimitut monia mietityttävät teoreettiset kysymykset. Artikkeleissa on onnistuttu välttämään tasapuolisuusharha ja tutkimus selvittää keinoja siihen.

Helsingin Sanomat on kaupallinen sanomalehti, jolla on myös verkkouutiset. Osa sisällöstä on kaikkien luettavissa ja osa maksumuurin takana. Hyvinvointiosiossa on ajankohtaisia terveystietoja, mutta myös arkipäiväisempää tietoa hyvinvoinnista. Sanomalehdellä on myös oma tiedeosionsa, jossa käsitellään tieteeseen liittyviä ajankohtaisia asioita myös terveyden näkökulmasta.

Opinnäytetyö on kvalitatiivinen eli tutkimus on laadullinen. Teoreettinen viitekehys on grounded theory, jonka avulla muodostetaan käytännöllinen teoria analysoimalla empiiristä aineistoa. Grounded theory sopii hyvin tähän tutkimukseen, koska sen ydin on kerätyn aineiston analyysi. (Airaksinen, Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja.) Opinnäytetyössä analysoidaan artikkeleita empiirisen tutkimuksen kautta ja muodostetaan teoria siitä, miten tasapuolisuusharha voidaan välttää terveystieteissä. Sisällönanalyysin avulla olennaiset kohdat eritellään jokaisesta artikkelista ja sen pohjalta muodostetaan teoria siitä, miten tasapuolisuusharha vältetään journalismissa.

3 Terveysjournalismi

Terveysjournalismi on osa laajempaa terveystieteen käsitettä, jonka määrittely ei ole yksinkertaista. Maailman terveysjärjestö WHO määrittelee terveystieteen näin:

”Terveystietä on keskeisin keino välittää yleisölle terveystietoa ja pitää yllä julkista keskustelua merkittävistä terveyskysymyksistä” (Health Promotion Glossary 1999).

Terveystietä voidaan katsoa myös kulttuurisesta näkökulmasta, jolloin se nähdään osana terveyttä ja sairauksia itseään, eikä erillisenä niistä raportoivana tahona. Terveysjournalismikin on siis mukana luomassa terveyden ja sairauden rajoja, ei vain raportoimassa niistä. (Torkkola 2014, 19–20.)

Lääketieteen näkökulmasta terveysjournalismi on totuudenmukaisen ja objektiivisen terveystiedon välittämistä. Terveysjournalismi ei ole aina yhtä kriittistä kuin muu journalismi, vaan lääketieteen arvovalta tunnustetaan paremmin kuin muiden alojen. (Torkkola 2014, 17.) Määritelmä siis sisältää journalismin roolin tiedonvälittäjänä ja keskustelun ylläpitäjänä. Journalismin tehtävä on välittää totuudenmukaista tietoa koronarokotuksista ja pitää yllä keskustelua niistä. Median tehtävä on myös tiedottaa koronarokotteiden haittavaikutuksista ja seurata maailmanlaajuisia keskustelua niiden ympärillä.

Pääpaino terveysjournalismissa on sairauksissa ja taudeissa, eikä terveyden edistämisessä. Median sairauskeskeisyys johtuu siitä, että sairaudella on suurempi uutisarvo kuin terveydellä. Sairastumisen pelko vetoaa ihmisten tunteisiin. (Järvi 2014, 32–33.) Media keskittyy siis kertomaan sairauksista ja määrittelee siten sairauden ja sitä kautta myös terveyden (Järvi 2014, 9). Tämä voidaan nähdä ongelmallisena, koska se vaikuttaa ihmisten käsityksiin sairaudesta ja terveydestä väärällä tavalla. Kuinka monelle sairaus on todellisuudessa riski? Voiko ihminen tuntea itsensä sairaaksi vaikka hänellä ei ole varsinaista sairautta? Toimittajien pitää ottaa huomioon, että terveysjournalismilla on suuri vastuu ihmisten terveydestä.

3.1 Terveysjournalismi osana yhteiskuntaa

Journalismilla on suuri rooli yhteiskunnan rakentamisessa. Sen lisäksi, että journalismi raportoi maailmasta sellaisenaan kuin se on, se myös luo ja ylläpitää asenteita ja toimintakulttuureja, joissa yhteiskuntamme elää. Terveysjournalismi ohjaa ihmisten ajatuksia terveellisyyden käsitteistä ja muodostaa kuvan ihanteista, joihin pitäisi pyrkiä. (Järvi 2014, 9.) Tutkittavissa artikkeleissa tämä näkyi retoristen keinojen käyttämisenä. Toimittajat olivat ottaneet huomioon sanavalintojen tärkeyden mielikuvien luojana. Haastateltavia ei asetettu ikävään valoon retorisilla keinoilla, vaan sanoja käytettiin tukemaan totuudenmukaista tietoa, ketään kuitenkaan loukkaamatta. Näin säilytettiin toimittajan uskottavuus ja kohdeltiin haastateltavia reilusti.

Terveysjournalismin tärkeä rooli on painottunut erityisesti maailmanlaajuisen koronapandemian aikana. Jotta ihmiset osaavat pitää huolta omasta terveydestään, he tarvitsevat tietoa siitä. Journalismi on tehokas keino huolehtia, että kaikilla on mahdollisuus ymmärtää terveyteen liittyviä asioita. Internetin aikana tietoa löytyy helpomminkin, jos sitä osaa itse etsiä. Mediassa tiedon saa uutisen lukiessaan, vaikka ei olisi osannut sitä kaivata.

Vaikka journalismin tehtävä on vahtia valtaapitäviä ja nostaa esille mahdolliset väärinkäytökset, niin terveysjournalismissa vallan vahtikoiran rooli ei ole kuitenkaan yhtä selkeä (Torkkala 2014, 23–24). Lääketieteen parissa työskentelevät journalistit määrittävät olennaisemmaksi tehtäväkseen välittää totuudenmukaista tietoa kuin vahtia lääkeyhtiöitä, toisin kuin muussa journalismissa. Tämä huomattiin ruotsalaisessa tutkimuksessa. (Finer, Tomson, Björkman 1997, 8.) Näin ollen voidaan katsoa, että terveysjournalismilla on hieman erilainen rooli yhteiskunnassa kuin muulla journalismilla. Tutkittavista artikkeleista huomasi myös, että niiden pääasiallinen tavoite oli tuoda esiin totuudenmukaista tietoa, eikä kyseenalaistaa valtaapitäviä.

Terveysjournalismilla voidaan myös aiheuttaa ikäviä haittoja. Australialaisessa tutkimuksessa havaittiin, että journalistien ja lääkeyhtiöiden välisellä liian läheisellä yhteistyöllä voi olla epäsuotuisia vaikutuksia terveystalouteen,

terveydenhuoltoon ja kansanterveyteen (Lipworth, Kerridge, Morrell, Bonfiglioli, Fortsyth 2012, 3). Lääketieteen parissa työskentelevät journalistit vaikuttaisivat olevan kriittisiä yhteistyötä kohtaan, sillä suomalaisessa tutkimuksessa journalistit kertoivat epäluotettavimmiksi lähteikseen lääketieteellisuuden ja potilaat (Järvi 2011, 89–90). Opinnäytetyön aineistona olevien artikkeleiden haastateltavat eivät olleet koronarokotteita valmistavista lääkeyhtiöistä. Pyrkimys oli selvästi hakea tietoa neutraaleimmilta tahoilta, joilla ei ole omia intressejä rokotteita kohtaan.

3.2 Tieteen merkitys terveysjournalismissa

Tiede on uuden tiedon etsimistä, löytämistä ja jakamista. Sen pyrkimys on löytää luotettavaa tietoa tietystä teemasta. Tieteeseen sisältyy kaikki se tieto, mitä on jo yleisesti saatavilla. (Sarja 2016, 44–48.) Tämän pohjalta voi ymmärtää hyvin, miksi journalismi luottaa juuri tieteeseen totuutta etsiessään. Vaikkei tiede ole täydellistä, on se silti paras keino päästä totuuden lähelle.

Sosiologi Robert K. Merton on määrittänyt tiedettä ohjaavat arvot. Universalismi tarkoittaa, että tieteen nimissä kehitettyjen teorioiden pitäisi sopia kaikenlaisiin tilanteisiin. Niitä voidaan tarkentaa myöhemmin lisätiedoilla ja verrata erilaisiin tilanteisiin. Tieteellisellä kommunalismilla taas kuvataan sitä, että kaikilla pitäisi olla pääsy tieteelliseen tietoon ja mahdollisuus käyttää sitä. Pyyteettömyys kuvastaa tutkijan suhdetta tutkimukseen. Tutkijan omat intressit eivät saisi johdattaa tutkimusta tiettyyn lopputulokseen, ja jos tutkimustulos joskus kumotaan useilla uusilla tuloksilla, täytyy tutkijan hyväksyä, ettei hänen teoriansa ole enää pätevä. Viimeisenä järjestelmällinen epäily tiivistää tieteen luonteen jatkuvasti edistyväenä. Tutkimustuloksiin pitää suhtautua aina kriittisesti ja olla valmiina muuttamaan niitä, jos sellaiseen löytyvät perusteet. (Sarja 2016, 50–52.)

Kaikki ihmiset eivät ole ymmärtäneet tieteen luonnetta täysin. Monet uskovat, että tieteellinen tieto on ehdoton totuus, eivätkä he ole tietoisia siitä, että tiede korjaa itseään jatkuvasti. Monet pettyvät ehkä siksi, koska tiede ei anna

täydellistä vastausta mieltä askarruttavaan kysymykseen. Tiede pyrkii löytämään yleistettävissä olevia teorioita, ei ratkaisemaan yksilöiden ongelmia. (Sarja 2016, 153–154.) Yksilö voi kuitenkin vastauksia etsiessään pettyä ja olla uskomatta tiedettä. Tämä oli huomattavissa koronarokotteista kertovissa artikkeleissa. Osa haastateltavista ei luota tieteen näkökulmaan ja sen avulla esitettyihin todennäköisyyksiin vaan pelkää, että koronarokotukset ovat suurempi riski kuin koronataudin sairastaminen.

Kokemusasiantuntijaksi voidaan kutsua henkilöä, joka perustaa ajatuksensa omaan kokemukseensa ja esittää sen julkisesti. Näkökulma saattaa erota tiedeyhteisön näkökulmasta. Tavallisen kansalaisen silmin terveysjournalismissa ja sosiaalisessa mediassa raja oikean asiantuntijan ja kokemusasiantuntijan välillä voi olla häilyvä. Kokemusasiantuntijoiden ja tieteen vastaisia näkemyksiä esittävien henkilöiden näkemykset perustuvat usein intuition ja ovat jyrkkiä. Niiden esittäjä ei välttämättä ole antanut muille näkökulmille todellista mahdollisuutta. (Sarja 2016, 137.)

Sosiaalisessa mediassa ihmiset kuplautuvat näkemyksineen samanmielisten joukkoihin, koska sosiaalisen median tarkoituksena on valita itseään kiinnostavat seurannan kohteet, eivätkä ihmiset siten altistu eriäville näkökulmille. Sosiaalisessa mediassa jaetaan myös uutisia ja algoritmit takaavat sen, että ihminen saa vastaavaa sisältöä, mihin hän on aikaisemmin osoittanut kiinnostusta. (Vihma ym. 2018, 28–29.) Journalismilla voi siis ajatella olevan tärkeä rooli totuudenmukaisena tiedonvälittäjänä. Ihmisten olisi tärkeää seurata suoraan median omia sisältöjä, jotta he näkisivät myös muita näkökulmia.

3.3 Tieteen ja journalismin ristiriita

Tieteen ja journalismin välillä on ristiriita. Tutkijat käsittelevät asioita mieluiten tieteelliseen tietoon perustuen, kun taas journalistit etsivät tiedeaiheistakin tarinoita ja näkökulmia. Myös median kuluttajien odotukset asettavat journalistit erilaiseen tilanteeseen kuin tutkijat. Tieteessä aina läsnä oleva epävarmuus on

helpompaa tutkijoille kuin journalisteille, joiden lukijat odottavat selkeitä kannanottoja asioihin. (Sarja 2016, 189.) Lisääntynyt yhteistyö toimittajien ja tutkijoiden välillä on kuitenkin auttanut heitä suhtautumaan toisiinsa positiivisemmin (Väliverronen 2016, 73).

Voisi ajatella, että totuudenmukaista terveystjournalismia toteutetaan hyvässä yhteistyössä tutkijoiden ja toimittajien kesken. Tasapuolisuusharhan välttämiseen tarvitaan vahvaa asiantuntijuutta, jollaista journalistilla ei voi olla kaikista asioista. Siksi yhteistyö on välttämätöntä. Tutkittavissa artikkeleissa yhteistyötä on hyödynnetty ja sen avulla on onnistuttu haastamaan ja kehystämään totuudenmukaisesti eri näkemykset ja todennäköisyydet.

4 Tasapuolisuusharha journalismissa

Tasapuolisuusharhalla tarkoitetaan harhaa, joka syntyy, kun mediassa käsitellään asiaa kahdesta eri näkökulmasta asettaen ne samanarvoisiksi, vaikka toisen näkökulman taustalla ei ole tieteellistä tietoa (Sarja 2016, 138; Vihma ym. 2018, 125–126).

Journalismille on tyypillistä tehdä vastakkainasettelua, koska siten pyritään tasapuolisuuteen antamalla tilaa erilaisille näkökulmille. Ihmisiä kiinnostavaa sisältöä mediassa ovat draama, erimielisyydet ja väittelyt. (Sarja 2016, 138.) Median on kannattavaa tehdä vastakkainasetteluja, koska ne kiinnostavat ihmisiä. Joskus se asetelma voi johtaa kuitenkin valheelliseen käsitykseen näkökulmien tasapainosta. Jos vastakkain asetellaan vuosien lääketieteellisen koulutuksen saanut lääkäri ja itseoppinut yksityishenkilö, jolla on kerrottavana oma mielipiteensä tai kokemuksensa terveysasiasta, voi syntyä vaikutelma, että nämä näkemykset ovat samanarvoiset. Todellisuudessa yksityishenkilön mielipide ei ole asiantunteva näkemys, eikä välttämättä perustu tieteelliseen tutkimukseen. Yksittäisen ihmisen kokemus voi poiketa tieteellisistä tuloksista, koska tiede etsii yleistäviä teorioita, jotka koskevat suurinta osaa ihmisistä. (Sarja 2016, 138–139.)

Kaikissa tutkittavissa artikkeleissa on vastakkainasettelun elementtejä. Niissä on esitetty kaksi eri näkökulmaa, joita ei kuitenkaan väitetä samanarvoisiksi keskenään. Väitteet on kehystetty ja haastettu tieteellisellä tiedolla ja niiden todennäköisyyksiä ja todenmukaisuuksia on arvioitu lääketieteen asiantuntijoiden avulla.

Journalistin eettisillä ohjeilla toimittajat ohjaavat toimintaansa moraalisesti. Opinnäytetyöhön valittu Helsingin Sanomat on sitoutunut noudattamaan eettisiä ohjeita. Tämä ohjaa siis kaikkea median toimintaa. Tietoa, mitä ei ole varmistettu totuudeksi, ei voida julkaista. Tämän odotuksen mukaisesti, voi olla kyseenalaista antaa ääni haastateltavalle, jonka väitteitä ei voida todistaa totuudeksi.

”Journalistin velvollisuus on pyrkiä totuudenmukaiseen tiedonvälitykseen” (Julkisen sanan neuvosto, ohje 8).

”Tiedot on tarkistettava mahdollisimman hyvin – myös silloin kun ne on aikaisemmin julkaistu” (Julkisen sanan neuvosto, ohje 10).

Opinnäytetyön artikkeleissa on noudatettu journalistin eettisiä ohjeita. Artikkeleissa on annettu ääni marginaalisille mielipiteille, mutta niiden julkaisemiselle on ollut riittävät perusteet. Monet ovat pohtineet samoja kysymyksiä liittyen koronarokotuksiin, joten on tärkeää, että luotettava media käsittelee ihmisiä mietityttävät asiat asianmukaisesti.

Totuuden jälkeen -kirjassa tasapuolisuusharhan analysoinnin lähtökohtana on neljä ryhmää, joihin kirjassa analysoitavat artikkelit ovat jaettu. Ensimmäisessä ryhmässä artikkelissa esitetty, todeksi tiedetyn vastainen näkemys, on haastettu tai kehystetty. Toisessa ryhmässä tasapuolisuusharha on näkyvissä artikkelissa. Kolmannessa ryhmässä kehystämistä on yritetty, mutta siinä ei olla täysin onnistuttu. Neljännessä ryhmässä artikkeli vain sivuaa tasapuolisuusharhaa aiheuttavaa teemaa ja keskittyy muuhun enemmän. (Vihma ym. 2018, 171.)

Tämän jaottelun pohjalta nähdään, ettei tasapuolisuusharha ole mustavalkoista, vaan se voi vaikuttaa artikkeliin kokonaan tai osittain. Kun tasapuolisuusharhaa aiheuttava aihe on artikkelissa keskeisessä osassa, osataan siihen ehkä varautua paremmin. Jos taas tasapuolisuusharhaa aiheuttavaa aihetta vain sivutaan, se saattaa olla vaikeampaa huomioida. Artikkeleissa, jotka on valittu tähän tutkimukseen, tasapuolisuusharha on keskeisessä osassa ja tasapuolisuusharha on onnistuttu välttämään niissä kokonaan. Artikkelit kuuluvat siis ensimmäiseen ryhmään.

4.1 Median paine

Tasapuolisuusharha ei ole ilmiönä uusi, joten journalismissa se varmasti tiedostetaan ja se pyritään huomioimaan. Havaittavissa on, että

koronapandemian aikana media on ottanut ilmiön erityisesti huomioon. Koronarokotuksista on uutisoitu paljon ja monet artikkelit ovat olleet harkittuja ja huolellisesti toteutettuja. Sosiaalisessa mediassa on levitetty koronapandemiasta valheellista tietoa ja artikkeleiden tarkoituksena on selvästi ollut oikoa väärää väitteitä. Vaikka media on ottanut ilmiön hyvin huomioon, kohdistuu siihen edelleen suuria odotuksia.

Teknologinen kehitys ja yhteiskunnan polarisaatio on luonut totuudenjälkeiseksi ajaksi kutsutun ilmiön, mikä on vaikuttanut suuresti mediaan (Vihma ym. 2018, 67). Eri tahot kyseenalaistavat asiantuntijoita ja käyttävät hyväksi ajan ilmiöitä viedäkseen pohjan liberaalilta demokratialta (Vihma ym. 2018, 67). Tämän pohjalta voisi ajatella, että elämme muutenkin aikakautta, jolloin mediaan ja sen käyttämiin lähteisiin kohdistuu ennennäkemätöntä vastustusta.

Internetin ja sosiaalisen median takia muuttunut mediaympäristö on vaikuttanut ihmisten suhtautumiseen asiantuntijoihin. Kansalaisten saatavilla on lukemattomia eri näkökulmia asioihin ja tässä on sekä hyvät että huonot puolensa. Sosiaalisessa mediassa ihmisten omat kokemukset ja tunteet painottuvat enemmän kuin perinteisessä mediassa. (Vihma ym. 2018, 101–102.) Perinteisen median tärkeä tehtävä on olla totuudenmukainen tiedonvälittäjä.

Monenlaisten mielipiteiden, valheellisen tiedon ja valemedioiden keskellä perinteisellä mediallyllä olisi tärkeä tehtävä olla juuri se totuudenmukaisen tiedon välittäjä ja luotettava lähde, josta voi tarkistaa tiedot. Suurten vaatimusten keskellä mediat saattavat yleisön mielenkiintoa tavoitellessaan päätyä antamaan äänen myös mielipiteille, joiden perustana ei ole tieteellistä tietoa. Näin media tulee asettaneeksi ne samanarvoisiksi kuin näkemykset, joiden taustalla tieteellistä tietoa on.

Toisaalta täytyy pohtia, voidaanko osa mielipiteistä sulkea mediasta kokonaan pois, vaikka niillä ei olisi tieteellistä pohjaa. Tieteen luonne itseään korjaavana asettaa myös kyseenalaiseksi sen, etteikö asia tai ilmiö, jota tiede ei tällä hetkellä tunnista, voisi siltikin olla totta. Tiede muuttaa käsityksiään jatkuvasti

uutta tietoa saatuaan, mutta prosessi voi olla hidas. Olisiko oikeutettua kuitenkin antaa tilaa myös näkemyksille, jotka kritisoivat nykyistä tieteellistä näkökulmaa? Uudet näkemykset voivat olla myöhemmin tieteellisesti todistettuja, tai sitten ei, mutta täytyisikö riski kuitenkin ottaa?

Vaarana voi olla keskustelun siirtyminen sosiaalisen median ja keskustelualustojen syövereihin, joissa asiantuntijat eivät ole tuomassa neutraaleja ja tieteellisiä näkemyksiä. Henkilökohtaisten mielipiteiden, mahdollisen anonymiteetin ja samanhenkisten keskustelijoiden kesken syntyvät keskustelut, joissa epätieteelliset uskomukset voivat vaan kasvaa.

Olisiko järkevämpää käydä nämä keskustelut mediassa, jossa väärät väitteet voidaan kehystää ja haastaa tieteellisellä tiedolla ja asiantuntijoiden näkemyksillä. Tasapuolisuusharha-ilmiö on parhaimmillaan hedelmällinen tapa viedä keskustelua oikeaan suuntaan. Se vaatii kuitenkin sen, että media luo vastakkainasettelun painottaen oikeasuhtaisesti tieteen tukemia väitteitä. Tutkittavista artikkeleista voi päätellä, että Helsingin Sanomat on tehnyt näin.

4.2 Vahvistusvinouma ja yliuottamusharha

Vahvistusvinoumalla tarkoitetaan ihmisen inhimillistä tarvetta ottaa enemmän omakseen tietoa, joka vastaa aikaisempia kokemuksia ja tietoja kyseisestä asiasta kuin tietoa, joka ei vastaa niitä. Evoluutiossa tästä tavasta on ollut hyötyä, sillä vertaaminen edellisiin kokemuksiin ja aiemmin opittuihin tietoihin on auttanut ihmisiä toimimaan, huomaamaan riskitekijät ja selviytymään niistä. Nykyajassa ilmiö tarkoittaa, että kiinnitämme enemmän huomiota asioihin, jotka tukevat aikaisempaa käsitystämme ja ohitamme sitä vastustavat näkökulmat. (Sarja 2016, 142–143.)

Yliuottamusharha puolestaan tarkoittaa, että olemme taipuvaisia luottamaan omien ajatustemme totuudenmukaisuuteen, vaikka todennäköisyys ei olisi puolellamme. Uskomme, että perustelumme ajatuksillemme ovat hyvät. Ilmiö perustuu rationaalisuuteen, sillä on järkevää, että luotamme omiin ajatuksiimme, emmekä vaihtele niitä jatkuvasti toisten ihmisten vuoksi.

Pystymme kuitenkin myös katsomaan asioita toisten näkökulmista ja avartamaan katsontakantojamme. Siksi mediassakaan ei kannata korostaa vahvistusvinoumaa ja yliuottamusharhaa liikaa. (Sarja 2016, 143–144.)

Tasapuolisuusharhaa käsitellessä on hyvä huomioida vahvistusvinouma ja yliuottamusharha, koska ihmiset lukevat niiden läpi artikkeleita. Voisi siis ajatella, että vaikka terveystjournalismissa olisi perusteltu jokin näkemys perusteellisesti, voisi eri mieltä oleva lukija huomata ensisijaisesti vain asiat, mitkä vahvistavat hänen näkökulmaansa. Ihmiset pystyvät silti muuttamaan ajatuksiaan, joten on tärkeää, että journalismissa asiat perustellaan, jotta lukijalla on mahdollista kehittää näkökulmiaan. Lukijan huomio yritetään kiinnittää tutkittavissa artikkeleissa virheellisiin ajatustapoihin ja oikoa väärinkäsityksiä. Lukijalle annetaan tarvittava tieto, jotta hän voisi katsoa asiaa myös uusista näkökulmista.

4.3 Objektiivisuuden tavoite

Journalismin pyrkimys täydelliseen puolueettomaan tietoon on mahdoton. Sosiaalisen konstruktionismin mukaan tieto rakentuu aina yhteisöllisesti, joten tietoon vaikuttaa aina subjektiiviset eli yksilölliset, sosiaaliset ja käsitteelliset asiat. Journalistiseen prosessiin vaikuttaa aina toimittajan henkilökohtainen ja yhteiskunnan rakentama tulkinta, joten puolueettomuuden pyrkimystä on mahdotonta toteuttaa käytännössä. Journalismilla luodaan representaatioita, eli esityksiä siitä, mitä todellisuus on. Voidaan siis kyseenalaistaa, onko objektiivista totuutta edes olemassa, vai onko tieto aina kuitenkin ihmisen aktiivisesti ja tilannesidonnaisesti tuottamaa tietoa. Relativismin mukaan journalismissa esitettyyn tietoon täytyy suhtautua niin, että niistä on olemassa useita eri versioita. (Lehtinen 2016, 38.) On siis tarpeellista pohtia, kuinka mielekästä journalismin on pyrkiä objektiivisuuteen, jos se ei ole käytännössä mahdollista. Tasapuolisuusharhan välttämisen kannalta olennaista on, miten objektiivisuuteen suhtaudutaan.

Ratkaisuksi objektiivisuuden ongelmiin on kehitetty pragmaattinen objektiivisuus. Se on tiedonhankinnan tapa, jolla pyritään syrjäyttämään toimittajan omat vaikutukset tutkittavaan asiaan ja löytämään tosiasiat. Se on järjestelmällinen menetelmä asioiden todentamiseen ja lähdekritiikkiin. On siis tärkeää haastaa valtavirran näkemyksiä panostamalla faktantarkistukseen ja uusien näkökulmien esiin tuomiseen. Pragmaattisen objektiivisuuden avulla saadaan kehittyneempiä toimintamalleja, kriteereitä arvioida asioita ja perusteluita väitteille. (Lehtinen 2016, 92.) Opinnäytetyön artikkeleiden media-analyysi perustuu vastaavaan menetelmään. Analysoinnin tavoitteena on löytää nämä kyseiset keinot, joita artikkeleissa on käytetty tasapuolisuusharhan välttämiseen.

Journalismi on kriisissä kiireen ja tuloksellisuuden vaatimusten aiheuttamien paineiden vuoksi. Lukijoiden luotto on ollut koetuksella journalismiin ja sen objektiivisuuteen. Journalismin pyrkimys yksinkertaistaa asioita on kääntynyt sitä itseään vastaan. (Lehtinen 2016, 39.) Tämän luottamusongelman on voinut havaita kasvavan yhä lisää vuoden 2016 jälkeen ja erityisesti koronapandemian aikana. Verkkouutiset asettavat vastaavan haasteen myös Helsingin Sanomille. Silti Helsingin Sanomat on onnistunut laadukkaassa uutisoinnissa sekä verkossa että sanomalehdessä. Hyviä esimerkkejä tästä ovat analysoitavat artikkelit.

Kun journalismin pääasiallisena tavoitteena on riippumattomuus, puolueettomuus ja tasapuolisuus, ovat lopputuloksena useammat totuudet. Sen sijaan eettisempää ja totuudenmukaisempaa on, jos niihin suhtaudutaan ensisijaisesti tiedonhankinnan keinoina. (Lehtinen 2016, 44.)

Tasapuolisuusharhan kannalta on harhaanjohtavaa, että joskus juuri puolueettomuuteen pyrkiminen johtaa siihen.

Tasapuolisuusharhan välttämiseksi on siis tärkeää ymmärtää puolueettomuuteen pyrkimisen haasteet ja käyttää objektiivisuutta ensisijaisesti tiedonhaussa. Objektiivisuuden kannalta täytyy katsoa kokonaisuutta.

Journalistinen prosessi sisältää artikkelin taustatyön ja sen eri vaiheet. Koko prosessi pitää toteuttaa puolueettomasti ja antaa totuudenmukaisen tiedon

näyttää, millainen tasapaino väitteiden välillä on. Kun prosessi on toteutettu puolueettomasti, voidaan saavuttaa eettisesti löydetty totuudenmukainen tasapaino väitteiden välille.

5 Media-analyysi

Tasapuolisuusharhan analysoimiseen ei ole olemassa omaa teoriapohjaansa. Sitä täytyy tutkia suhteessa journalismin tarkoitukseen ja luonteeseen.

Journalismin rooli on välittää ajankohtaista ja ihmisiä kiinnostavaa tietoa. Samalla tiedon odotetaan olevan myös luotettavaa ja objektiivista. Journalismi näkee roolinsa ”ikkunana tai peilinä, joka heijastaa maailman tapahtumat eteemme sellaisenaan.” (Väliverronen 2009, 17.) Journalismin ihanne on siis, että sen välittämä tieto olisi mahdollisimman lähellä totuutta.

Ihanteiden lisäksi journalismia ohjaavat arvot. Journalismin pohjalla on arvomaailma, jonka ajatellaan tuottavan yhteiskunnan kannalta hyödyllistä journalismia. Näiksi arvoiksi mielletään ajantasaisuus, todenmukaisuus, puolueettomuus, itsenäisyys, edustavuus ja vastuullisuus. (Jaakkola 2013, 18–19).

Journalismia voidaan siis arvioida suhteessa näihin ihanteisiin ja arvoihin. Tasapuolisuusharhaa voidaan arvioida myös näiden pohjalta, koska pohjimmiltaan tasapuolisuusharhan välttämiseksi on kysymys juuri niiden ihanteiden ja arvojen noudattamisesta. Erityinen huomio tutkimuksessa kiinnittyy objektiivisuuteen. Tärkeää on löytää totuudenmukainen tasapaino ja tämä tutkimus etsii konkreettisia keinoja siihen.

Terveysjournalismissa voisi sanoa olevan erityisen tärkeää pyrkiä totuudenmukaisuuteen, koska riskinä on ihmisten terveys. Terveysjournalismia toteutetaan silti samoilla säännöillä kuin muuta journalismia (Järvi 2014, 10).

5.1 Tutkimuksen keskeisimmät kohdat

Tutkimuksessa analysoidaan keinoja, joilla artikkeleissa on vältetty tasapuolisuusharha. Tärkeää on kiinnittää huomiota otsikon ja ingressin välittämään kuvaan artikkelista. Luovatko ne jo tasapuolisuuden kuvan? Journalistin eettisten ohjeiden mukaan otsikossa ja ingressissä mainittavien

asioiden tulee olla yhdenmukaisia tekstin kanssa (Julkisen sanan neuvosto). Siksi todellisen tasapuolisuuden pitäisi näkyä jo niissä. Arkikokemuksen mukaan monet lukijat näkevät vain otsikon lukematta artikkelia, joten otsikosta pitäisi välittyä olennaisin asia.

”Otsikoille, ingresseille, kansi- ja kuvateksteille, myyntijulisteille ja muille esittelyille on löydyttävä sisällöstä kate” (Julkisen sanan neuvosto, ohje 15).

Kiinnostuksen kohteena on myös haastateltavien määrä. Se vaikuttaa tiedon laajuuteen artikkelissa, mitä enemmän on haastateltavia, sitä enemmän on materiaalia. Haastateltavien määrää arvioidaan myös suhteessa toisiinsa. Kuinka monta haastateltavaa on terveystieteen asiantuntijoita ja kuinka monta kokemusasiantuntijaa tai vastaavaa? Jotta artikkeli olisi tasapuolinen pitäisi tieteen ammattilaisille antaa enemmän tilaa tai vähintäänkin yhtä paljon kuin kokemusasiantuntijalle. Tässä kohtaa journalisti voi tehdä virheen, vaikka pyrkisikin nimenomaan puolueettomuuteen antamalla molemmille näkökulmille yhtä paljon tilaa.

Asiantuntijaksi voidaan sanoa henkilöä, jolla on erityisiä tietoja ja taitoja tietystä aihepiiristä. Asiantuntijalla on velvollisuus olla puolueeton ja eettinen. (Väliverronen 2016, 52.) Haastateltavien taustat ovat huomionarvoisia. Onko artikkelissa tuotu esille selvästi haastateltavien asiantuntijuus tai sen puute? Löytyykö artikkelista aiheeseen sopivaa asiantuntijuutta? Juuri tämän velvollisuuden ja taitojen takia asiantuntijan sanoja voidaan pitää luotettavimpana kuin keskimääräisen ihmisen, jonka sanat perustuvat vain omaan kokemukseen.

Lähteen turvallisuutta arvioitaessa pitää ensimmäiseksi selvittää sen julkaisija, koska julkaisija vastaa sisällöstään (Sarja 2016, 209). Toimittajan lähdekriittisyys on siis tarkastelun alla. Käyttääkö hän asiantuntevia ja luotettavia lähteitä? Lähteen luotettavuutta määriteltessä keskitytään siihen, miten tieto on tuotettu. Perustuuko se tieteeseen, tutkimukseen vai yksilön

kokemuksiin. Journalismin pyrkimys totuudenmukaiseen tiedonvälitykseen vaatii lähteiden arvioimista kriittisesti.

Kehystäminen vaatii asiantuntijuutta, erityistä tarkkuutta tietojen suhteen ja erityistä lähdekriittisyyttä (Vihma ym. 2018, 165–166). Erityisesti pitää tarkastella artikkelin lausuntojen kehystämistä. Onko artikkelissa tuotu esille käsiteltävän ilmiön tai haastateltavan lausunnon suhde yhteiskuntaan? Käykö artikkelista selväksi, mitä lukijan pitäisi lisäksi tietää, jotta hän ymmärtää kokonaisuuden oikeissa mittasuhteissa?

Kieltä voidaan käyttää erilaisilla tavoilla, jotka luovat erilaisia merkityksiä asioille (Pynnönen 2013, 17). Retoriikan keinoilla on myös suuri vaikutus journalismin narratiivissa. Millaisia sanoja artikkelissa on käytetty ja millaista todellisuutta ne luovat?

Media käyttää tilastoja mielellään, koska ihmisten on helppo uskoa niihin. Yleisesti ajatellaan, että journalistien inhimilliset vaikuttimet asioihin poistuvat journalistisesta tuotoksesta, kun siinä käytetään tilastoja. Ongelmana saattaa olla kuitenkin, että tilastojen jälkeen ihmiset eivät ajattele itse asiaa enempää. (Setälä 2014, 53.) Viimeisenä tarkastelun kohteena ovat siis artikkelin tilastot, eli tuotaanko artikkelin väitteitä tilastotiedoilla. Tuodaanko artikkelissa esiin asioiden todennäköisyys tieteen pohjalta?

Kaikki neljä analysoitavaa artikkelia käsittelevät koronarokotteita, joilla voi sanoa olevan suuri merkitys juuri tällä hetkellä, kun elämme keskellä pandemiaa. Niihin liittyy monia kysymyksiä, eikä kaikki ole täysin selvää vielä, vaikka rokotteita on jaettu jo useampi kierros.

Koronarokoteuutisoinnissa täytyy pyrkiä totuudenmukaisuuteen tieteen ja asiantuntijoiden avulla. Jokaisen artikkelin analysoinnin lähtökohta on tämä.

5.2 Ensimmäinen analyysi

Ensimmäinen artikkeli käsittelee koronarokotuksiin liittyviä huolia ja pelkoja. Artikkelissa esitetään ekonomisti Tuomas Malisen Twitter-kommentin avulla

yleinen pelko rokotteiden haittavaikutuksista. Vastauksia ihmisten huoliin antaa lääketieteen asiantuntija Mika Rämetsä. Artikkelin otsikko on julkaistu Helsingin Sanomien verkkouutisissa 3.12.2020. Artikkelin otsikko on:

”Uskaltaako koronarokotteen ottaa? ”Ihmiset luonnollisesti miettivät, millaisia ovat plussat ja miinukset”, sanoo Rokotetutkimuskeskuksen johtaja.” (Mutanen 2020.)

Otsikossa on esillä monien lukijoiden mieltä vaivaava kysymys ja lupaus, että tässä artikkelissa sitä käsitellään puolueettomasti. Otsikko on eettisten ohjeiden mukainen, sillä artikkelista löytyy kate sille. Otsikkoon on nostettu nimenomaan asiantuntijan kommentti. Tuomas Malisen twiitin valitseminen otsikkoon olisi aiheuttanut tasapuolisuusharhan. Ingressissä sanotaan näin:

”Jos terveitä keski-ikäisiä ja nuoria askarruttaa rokotteen otto, vielä ei tarvitse stressata” (Mutanen 2020).

Tämä rauhoittaa lukijaa, jolloin hänen voisi uskoa olevan vastaanottavaisempi, koska päätöstä ei tarvitse kiirehtiä. Artikkelin pyrkii juuri tähän, rauhoittamaan ihmisten huolia ja auttamaan heitä tekemään rationaalisen päätöksen perustuen asiantuntijoiden tietoihin. Tämän voisi nähdä perusteluna sille miksi artikkeli oli tarpeen tehdä. Ihmisillä on tällaisia huolia ja niihin pitää vastata. Artikkelilla luodaan tasapainoa julkisiin kannanottoihin, joissa kyseenalaistetaan rokotteiden turvallisuus, kuten Tuomas Malinen tekee twiitissään.

5.2.1 Journalistisin perustein valitut artikkelin haastateltavat

Artikkelissa ei ole kuin yksi haastateltava, Mika Rämetsä. Tuomas Malisen twiitti on keskeisessä osassa artikkelia, mutta häneltä ei ole kuitenkaan kysytty täydennystä kommenttiinsa. Tuomas Malinen twiittasi näin:

”Ekonomistina mietin asiaa näin. Kuolleisuus ikäryhmässäni koronatautiin on olematon. Olen 44 joten hyvällä tuurilla on vielä samanmoinen pätkä edessä. Riskeeraanko terveen elämäni

kokeelliseen rokotteeseen ei-henkeä uhkaavan sairauden takia? En tietenkään.” (Mutanen 2020.)

Tuomas Malinen ei ole lääketieteen ammattilainen vaan ekonomisti, joten hänen esittämänsä kommentti on yksityishenkilön mielipide. Artikkeleihin on valittu kysymyksiä kahvipöytäkeskusteluista sen sijaan, että Tuomas Malista olisi haastateltu. Nämä ovat kysymyksiä, joita monet miettivät perustellusti sillä hetkellä, kun rokottoiden valmistuminen lähestyy. Näihin kysymyksiin vastaa Mika Rämet, joka toimii Tampereen yliopistossa Rokotetutkimuskeskuksen johtajana ja lastentautiopin ja kokeellisen immunologian professorina. Kaikki artikkelissa kerrottu on Mika Rämeeen kommentoimaa, joten muita lähteitä siinä ei ole käytetty.

Toimituksessa tehty ratkaisu yhden haastateltavan käytöstä johtuu todennäköisesti siitä, että artikkeliin on valittu yleisesti ihmisiä mietityttävä teema ja vastattu siihen. Yksi haastateltava riittää, koska vastakkainasettelun toisella puolella ei ole haastateltavaa. Lisäksi Mika Rämellä on vahva asiantuntijuus asiaan, joten hänellä on kaikki tarpeellinen tieto. Näkökulmat ovat oikeassa tasapainossa, koska Tuomas Malisen twiitti on otettu vain esimerkiksi muitakin mietityttävästä asiasta, eikä hänen mielipiteelleensä ole kuitenkaan annettu sen enempää tilaa. Asiantuntijan kommentit täyttävät artikkelin tilasta suurimman osan, joten tasapainoharhalta on vältytty.

5.2.2 Lähdekriittisyys ja kehystäminen

Mika Rämet on luotettava lähde, koska hänen koulutuksensa ja työtehtävänsä tuovat hänelle tarpeellisen ammattitaidon. Vaikuttaa siltä, että toimituksessa on luotettu hänen asiantuntijuuteensa, eikä ole nähty tarvetta muille lähteille.

Koronarokotusten riskejä on kehystetty niiden tutkimusprosessista kertomalla. Esimerkiksi näin artikkelissa selvennetään, että vaikka rokotusten kehittämisprosessi on edennyt pandemian takia nopeammin kuin yleensä, se on toteutettu kuitenkin niin kuin pitääkin:

”Koronarokotteet on kehitetty nopeasti ja luvat käsitellään kiireellisesti, mutta mitään tutkimusvaihetta ei ole kiireen vuoksi ohitettu. Lupaa myöntäessään viranomaiset tarkistavat, että rokotteen teho ja turvallisuus on osoitettu riittävästi. Samalla arvioidaan tuotantoprosessin luotettavuutta.” (Mutanen 2020.)

Artikkelissa esitetään myös lukuja riskeistä viitaten Tuomas Malisen twiitin argumentteihin. Luvut kertovat todennäköisyyden rokotteen haittavaikutuksiin. Kehystyksellä osoitetaan, että vaikka vanhemmat ihmiset sairastuvat nuorempia todennäköisemmin vakavaan koronatautiin tai kuolevat sen seurauksena, niin on käynyt myös nuoremmille. Sen sijaan rokotteiden vakavien haittavaikutusten määrä on pieni. Näin varmistetaan, että lukija osaa verrata riskejä oikeilla perusteilla. Artikkelissa kerrotaan, että heti rokotusten alkaessa lisääntyvät myös luvut, joiden perusteella haittavaikutuksia arvioidaan. Näin riskeistä tiedetään sitä enemmän, mitä enemmän ihmisiä on rokotettu. Maininta vuosien takaisista sikainfluenssarokotteita seuranneista narkolepsiatapauksista kehystää asiaa kertomalla, mihin monien ihmisten pelot perustuvat. Artikkelissa kerrotaan sairastuneiden lukumääriä ja selitetään haittavaikutuksien olleen sen verran harvinaisia, ettei niitä havaittu tutkimuksissa. Esiin nostetaan myös millä tavalla koronarokotteet eroavat näistä rokotteista, minkä takia sama ei todennäköisesti voisi toistua. Kaikki tämä kehystää ihmisille rokotteisiin liittyviä riskejä ja todennäköisyyksiä ja syitä miksi ihmisiä ymmärrettävästi pelottaa rokotteet, vaikkei niissä ole yhtä suurta riskiä, kuin ajatellaan.

5.2.3 Retoriset keinot ja tilastot

Sanavalinnoilla, kuten sillä, millaisia substantiiveja ja adjektiiveja tai metaforia käytetään on suuri merkitys. Niillä luodaan erilaisia painoarvoja ja merkityksiä asioille ja sitä kautta vaikutetaan lukijan käsitykseen yhteiskunnasta ja siitä, miten siellä pitäisi toimia. (Pynnönen 2013, 18.) Tässä artikkelissa retoriikan keinoina käytetään ammattimaista kieltä, jolla tuodaan sanoille painoarvoa. Artikkelissa otetaan rokotteita pelkäävien huolet tosissaan ja se ilmaistaan tekstissä sanoilla, jotka ovat myötätuntoisia. Ymmärtäväisen suhtautumisen voi

katsoa vähentävän vastakkainasettelua. Hyökkäävä, pilkkaava tai syyllistävä näkökulma voisi saada lukijan puolustuskannalle, jolloin hän ei pystyisi vastaanottamaan tietoa. Esimerkkinä myötätunnosta on Mika Rämetin kommentti Tuomas Malisen twiitissä esittämään huoleen:

”Kuulostaa järkevältä. Ihmiset luonnollisesti miettivät, millaisia ovat rokottamisen plussat ja miinukset”, sanoo Mika Rämet” (Mutanen 2020).

Artikkelissa on tilastoja tiedon tukena niissä kohdissa, joissa se kehystää asiaa, kuten koronatautiin kuolleiden ikäjakaumat, rokotetutkimusten koehenkilöiden määrät ja haittavaikutusten määrät. Näillä perustellaan ja todistetaan artikkelissa väitetyt asiat.

5.3 Toinen analyysi

Toinen artikkeli käsittelee koronarokotusvastaisuutta. Se on julkaistu Helsingin Sanomien verkkouutisissa 7.2.2022. Artikkelissa Sonjaksi nimetty tuntematon raskaana oleva nainen kertoo, ettei ole ottanut koronarokotetta, eikä aio ottaa sitä myöhemminkään raskaana ollessaan. Hän sanoo pelkäävänsä vauvalle aiheutuvia haittoja raskauden ja imetyksen aikana.

Sonjan näkökulmia voidaan pitää mielipiteinä, sillä hänen näkemyksensä koronarokotteesta edustavat marginaalisempaa näkökulmaa, jota tiede ei tue. Muut haastateltavat taas pohjaavat näkökulmansa tieteellisiin tutkimuksiin ja heitä kutsutaan asiantuntijoiksi. BBC, eli Britannian yleisradioyhtiö, teki oman selontekonsa tasapuolisuusharhasta ja totesi, ettei media saa antaa marginaalisille mielipiteille liikaa tilaa, jottei synny tasapuolisuusharhaa (BBC Trust 2014, 8). Viesti on selvä, medialla on vastuunsa.

Tässä artikkelissa on annettu ääni Sonjalle, mutta haastateltavien näkökulmat ovat oikeassa tasapainossa keskenään, joten tasapuolisuusharha on vältetty. Artikkelin otsikko kuuluu näin:

”Toista lastaan odottava Sonja ei aio ottaa koronarokotuksia: ”Jätän mieluummin sattuman varaan, tuleeko tauti vai ei” (Berner 2022).

Journalistin ohjeiden mukaan otsikon tulee viestiä samaa kuin artikkelin sisällön ja tämä artikkeli tekee niin, sillä sama asetelma on myös leipätekstissä. Tasapuolisuusharhan välttämisen tueksi esiin on nostettu tunteita herättävä kommentti, joka tuo esiin Sonjan hämmennystä aiheuttavan ajatuksen ja mahdollisesti pakottaa lukijan ajattelemaan, mihin haluaa oman mielipiteensä perustaa. Ingressissä todetaan puolestaan näin:

”Entistä useampi raskaana oleva on ottanut koronarokotteen, arvioi synnytyslääkäri Outi Äyräs. Tehohoitoon joutuneet odottajat ovat hänen mukaansa joutuneet olemaan jopa viikkoja erossa vastasyntyneestään.” (Berner 2022.)

Yhdessä otsikko ja ingressi tuovat artikkelin molemmat näkökulmat esiin ja asettavat ne jo tasapainoon. Jos ingressissä ei mainittaisi, että useimmat odottajat ottavat rokotteen ja kerrottaisi jo nähdyistä rokottamattomuuden rajuista seurauksista, syntyisi otsikkoon tasapuolisuusharha. Jos Sonjan sanomaa ei haastettaisi ollenkaan lukija ei välttämättä ymmärtäisi näiden kommenttien ongelmallisuutta.

5.3.1 Journalistisin perustein valitut artikkelin haastateltavat

Artikkelissa on Sonjan lisäksi haastateltavina Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiiristä naistentautien ja synnytysten erikoislääkäri Outi Äyräs sekä Terveiden ja hyvinvointilaitoksen ylilääkäri Hanna Nohynek. Heidän lisäksi artikkelissa käytetään lähteinä Terveiden ja hyvinvointilaitoksen suosituksia sekä sen ja HUS:n alustavia tutkimustuloksia, The Lancet -tiedejulkaisua että useita eurooppalaisia tutkimuksia. Kaikki nämä lähteet osoittavat samaa tulosta siitä, että raskaana olevat naiset ovat erityisessä riskissä saada koronan vakava muoto, ja että koronarokotus vähentää tätä riskiä merkittävästi sekä heidän että sikiön osalta.

Eri lähteet varmistavat samaa tietoa, joten niiden määrä vaikuttaa olevan oikeassa suhteessa asiaan. Lukijalle syntyy kuva, että tämä on totuus, koska se toistuu useassa luotettavassa lähteessä. Tasapuolisuusharha on siis vältetty riittävällä tiedon määrällä.

Haastateltavien määrä suhteessa toisiinsa on tasapainossa. Vain yksi haastateltava esittää tutkimusten vastaisen mielipiteen, kun taas kaksi haastateltavaa tukee tieteen näkemyksiä. Jos molempia näkemyksiä edustaisi kaksi haastateltavaa, syntyisi kuva siitä, että ne ovat samanarvoisia. Tässä artikkelissa Sonjan mielipide jää marginaaliin ja artikkelista syntyy kuva, että tiede ei tue hänen mielipidettään, ja siksi tasapaino säilyy.

Artikkelissa tuodaan esille, että Sonja on ammatiltaan sairaanhoitaja eli alan ammattilainen. Sonjan ammatilliselle taustalle ei kuitenkaan anneta suurtakaan merkitystä, sillä hänen mielipiteensä poikkeaa hänen ammattinsa edustamista näkökulmista. Sonja ei perustele ratkaisujaan ammattinsa kautta, mikä todennäköisesti on ollut tietoinen ratkaisu toimitukselta. Vaikka Sonja olisikin niin haastattelussa tehnyt, perustelujen kertominen artikkelissa olisi aiheuttanut tasapuolisuusharhan hänen ammattitaitonsa ja kahden muun asiantuntijan näkemysten välillä. Sonjan näkemyksille ei löydy tukea tieteestä, joten ne eivät ole relevantteja.

Outi Äyräs on erikoislääkäri ja Hanna Nohynek ylilääkäri, joten molemmilla on vahva ammattiosaaminen, ja he ovat yleisen määritelmän mukaisia asiantuntijoita. Heidän lääketieteellinen ammattitaitonsa on koronarokotuksiin sopiva. Se tuodaan artikkelissa nimikkeiden kautta esille ja sitä kautta heille annetaan Sonjaa suurempi auktoriteetti.

5.3.2 Lähdekriittisyys ja kehystäminen

Lähteinä artikkelissa käytetään kotimaisia luotettaviksi tiedettyjä lähteitä, kuten Terveyden ja hyvinvoinnin laitosta, mikä on sosiaali- ja terveysministeriön alla toimiva tutkimus- ja kehittämislaitos sekä Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiiriä, mikä on suurin erikoissairaanhoidon yksikkö Suomessa. Niitä

voi pitää luotettavina, koska ne ovat valtion avustamia yksiköitä, joilla on johtava asema Suomessa. The Lancet on lääketieteen aikakauslehti, joten sen luotettavuus perustuu tieteeseen. Muihin kansainvälisiin lähteisiin pääsee linkistä Euroopan lääkeviraston verkkosivuille, minkä voi myös arvioida luotettavaksi lähteeksi. Lähteistä pystyy siis päättelemään, että ne ovat luotettavia ja ne luovat totuudenmukaista tasapainoa artikkeliin.

Sonjan mielipiteistä kerrottaessa niitä on kehystetty laajempaan kokonaisuuteen. Näin toimittaja tuo esiin, että Sonjan pelolle ei tieteen mukaan ole aihetta ja asiaa on tutkittu kunnolla. Esimerkiksi tässä suoraan lainatussa lauseessa Sonjan kommentti on kehystetty kertomalla, mitä tiede sanoo kyseisestä asiasta:

”Vakavan koronataudin sijaan hän pelkää rokotteiden aiheuttavan haittaa sikiölle tai imetettävälle vauvalle, vaikka rokotteet ovat tutkimuksissa ja käytännössä todettu turvallisiksi” (Berner 2022).

Artikkelissa kerrotaan, että rokotettujen odottajien määrä on noin 20 prosenttiyksikköä pienempi kuin muussa väestössä vastaavassa 18–44-vuotiaiden ikäryhmässä. Tällä voidaan perustella artikkelin tarpeellisuutta haastavasta asetelmasta huolimatta. Ilmiön kerrotaan kuitenkin alkaneen hälventyä, kun tieto rokotteiden vaikutuksista on kasvanut, ja sen seurauksena rokottamattomien määrä on kääntynyt laskuun. Tällä osoitetaan, että rokatusta pelkäävät odottajat ovat jäämässä vähemmistöön ja enemmistö luottaa rokotteiden turvallisuuteen myös raskaana ollessaan.

Outi Äyrään kommentti siitä, että hänen työpaikallaan on ollut sairaalahoidossa kahdeksan koronaan sairastunutta odottajaa, ja he kaikki olivat rokottamattomia, korostaa rokottamattomuuden vaarallisuutta. Lausumalla osoitetaan, että rokottamattomuuden seuraukset voivat olla rajuja.

Artikkelissa todetaan raskaana olevien rokottamattomuuden olevan Suomessa laajempaa kuin länsimaissa, joissa vauvat ovat joutuneet sairaalaan hinkuuskäepidemioiden vuoksi. Tämä kehystää raskaana olevien

rokottamuuden yleisyyttä Suomessa yleisemminkin ja selittää siten myös koronarokotteisiin liittyvää epävarmuutta.

5.3.3 Retoriset keinot ja tilastot

Artikkelissa asiantuntijoiden ammattitaitoa korostetaan käyttämällä heidän kommenttiansa ohessa sanoja, kuten *arvioi, kertoo ja hänen mukaansa*. Sanoista välittyy vaikutelma, että puhuja tietää mistä puhuu. Sonjan kommenttien yhteydessä taas kyseisiä sanoja ei käytetä. Sen sijaan Sonjan retoriikasta syntyy hieman erikoinen kuva, koska hän kommentoi tilannettaan näin:

”Toki tässä on vain huonoja vaihtoehtoja. En halua koronaa enkä rokotteita. Jätän silti mieluummin sattuman varaan, tuleeeko tauti vai ei, kuin otan rokotteet.” (Berner 2022.)

Sopivassa määrin käytettyinä ja tarpeeksi hyvin selitettyinä tilastot ovat hyviä keinoja lisätä uskottavuutta. Jos niitä käytetään liikaa ja ne perustellaan huonosti, ne voivat tehdä tekstin epäselvemmäksi. (Sarja 2016, 218.) Tästä artikkelista löytyvät tilastot tukevat siinä esitettyjä väitteitä, niillä perustellaan asiantuntijoiden näkökulmia ja niillä suhteutetaan asioita oikeisiin mittasuhteisiin. Jos tilastoja ei olisi, voisi syntyä virheellinen tasapaino Sonjan ja asiantuntijoiden kokemuksille. Tilastoilla voidaan osoittaa, kuinka epätodennäköinen Sonjan pelko on, vaikka sitä tunnetta ei voida kieltää.

Kokonaisuudessaan tässä artikkelissa on hyvin otettu huomioon tasapuolisuusharhan riski. Se on huomioitu taustatyöstä lähtien, valittu oikeat haastateltavat ja mietitty tarkkaan, millaisille näkemyksille on järkevää antaa tilaa ja millaisia muita journalistia valintoja artikkelissa pitäisi tehdä, jotta tasapuolisuusharhalta vältyttäisiin.

5.4 Kolmas analyysi

Kolmannessa artikkelissa kerrotaan Kauhajoen heikosta rokotuskattavuudesta, varsinkin nuorten aikuisten keskuudessa. Lehti haastattelee paikkakunnan nuoria aikuisia selvittääkseen, mistä alhainen rokotekattavuus johtuu. Artikkelin on julkaistu Helsingin Sanomien verkkouutisissa 18.10.2021.

Otsikkoon on nostettu haastateltavan kommentti siitä, ettei korona ole niin vakava asia ja sitä tasapainottamaan on lisätty huomautus Kauhajoen rokotusasteesta. Artikkelin otsikko ja ingressi kuuluvat näin:

”Korona ei ole niin vakava juttu” – HS kysyi, miksi niin moni ei halua ottaa koronarokotetta Kauhajoella, jossa rokotekattavuus on maan alhaisimpia” (Loula, Pyhtilä 2021).

”Suomessa on yhä noin 750 000 rokottamatonta yli 12-vuotiasta. Kauhajoella erityisesti nuoret aikuiset ovat olleet haluttomia ottamaan rokotetta.” (Loula ym. 2021.)

Otsikko ja ingressi yhdessä eivät aiheuta varsinaista vastakkainasettelua, vaikka otsikossa onkin koronan vaikutuksia vähättelevä kommentti. Niiden yhdistelmä on kokonaisuutena neutraalin toteava. Tasapuolisuusharhaa ei ole siis päässyt syntymään ja sekä otsikolle että ingressille löytyy myös vaste artikkelista.

5.4.1 Journalistisin perustein valitut artikkelin haastateltavat

Artikkelissa on kymmenen haastateltavaa, joista puolet ovat kauhajokelaisia nuoria. Se antaa kattavan kuvan kauhajokelaisten nuorten mielipiteistä ja tasapainoksi artikkelissa on myös riittävästi asiantuntijoita. Osa haastateltavista nuorista on ottanut rokotteen ja osa ei. Tasapaino on oikeassa suhteessa, koska enemmistö haastateltavista, eli seitsemän ihmistä, puhuvat rokotteen puolesta tai ovat itse sen ottaneet.

Haastateltavista seitsemän ovat siis tavallisia kansalaisia, joilla ei ole asiantuntemusta asiasta, vaan he kertovat omista kokemuksistaan.

Asiantuntijoina ovat psykologian dosentti ja akatemiaturkija Anna Soveri, joka on tutkinut rokotteisiin liittyviä asenteita, Suupohjan peruspalveluliikelaitos-kuntayhtymän terveysterveystoiminnan johtaja Kirsti Kähärä, Kauhajoen lukion rehtori Virpi Nyman ja Terveystieteiden ja hyvinvointilaitoksen ylilääkäri Hanna Nohynek. Vaikka asiantuntijoita on määrällisesti enemmän kuin muita rokottamattomia haastateltavia, voi tasapainon katsoa silti löytyvän, koska osa kokemusasiantuntijoista on ottanut rokotteet, mikä tasoittaa tilannetta. Määrällisesti tilaa on annettu enemmän asiantuntijoiden näkemyksille.

5.4.2 Lähdekritiikki, tilastot ja kehystäminen

Lähteinä on käytetty haastateltavien lisäksi THL:n tilastoja, jotka ovat luotettavia ja kertovat olennaisia tietoja artikkeliin liittyen. Asiantuntijat tuovat osaamistaan laajalta alueelta. Suupohjan peruspalveluliikelaitokselta saadaan paikkakuntakohtaista tietoa, kuten myös Kauhajoen lukiosta, kun taas psykologian dosentti on tutkinut rokotteisiin liittyviä asenteita. Näin laajaa aihetta käsittelevään artikkeliin tarvitaankin monipuolisia näkemyksiä ja laajaa lähdemateriaalia.

Artikkelin tilastot ovat koko maan kattavia, eli ne antavat hyvän yleiskuvan ilmiöstä. Grafiikalla, missä on tilastoituna kaikkien kuntien rokotuskattavuus eri ikäryhmillä, osoitetaan ilmiön todellisuus. Lukija voi katsoa oman kuntansa ja ikäryhmänsä tilanteen. Grafiikasta voi nähdä Kauhajoen tilanteen suhteessa muihin kuntiin, joten se on kehystämisen keino.

Ilmiön kehystäminen näkyy myös artikkelin lähtöasetelmassa, jossa on huomioitu tietty ryhmä, jonka rokotekattavuus on alhaisempi kuin muissa ryhmissä. Rokotevastaisuus-ilmiöön on valittu tarkempi näkökulma ja artikkeli etsii vastauksia siihen. Aihe saa ilmiön ymmärtämisen kautta kehyksen. Yhdeksi syyksi kauhajokelaisten nuorten rokottamattomuudelle esitetään tutkimusten mukaan sitä, etteivät he koe koronavirusta yhtä

vaaralliseksi itselleen ja muille kuin muut ikäryhmät. Tämä kommentti kertoo siitä käytännössä:

"Korona ei ole niin vakava juttu, eikä virusta ole niin paljoa täällä", sanoo kauhajokelainen Jeremi Saranpää, 15" (Loula ym. 2021).

5.4.3 Retoriset keinot

Nuorten puheissa retoriikan keinoina korostuvat sanat, jotka kuvaavat mielipiteen ilmaisua ja henkilökohtaista arviota, kuten *epäilee*, *arvioi* ja *kuvailee*. Asiantuntijat taas esittävät puheissaan *toiveita*, *huoliaan* ja *pelkojaan*. Ne ovat omiaan herättämään lukijan ajattelemaan asian vakavuutta, mutta eivät kuitenkaan syyllistä lukijaa.

"Toni Koponen 14, on jättänyt rokotteen ottamatta, koska hän epäilee, että siitä voisi tulla vakavia sivuoireita. Sekä Koposen vanhemmilla että kavereilla on epäilyksiä rokotusten sivuoireista." (Loula ym. 2021.)

"Julia Mämmelä 24, on saanut molemmat rokoteannokset. Aluksi hän mietti, olisiko rokotteen ottaminen välttämätöntä, sillä hän on nuori ja perusterve ihminen. Hän kuitenkin päätyi ottamaan rokotteen, sillä se on hänestä vastuullista." (Loula ym. 2021.)

Toimittaja on huomionnut, että journalismi representoi myös itse todellisuutta, joten hän on pyrkinyt välttämään negatiivisia sanoja haastateltavista. Näin toimittaja ei ole tullut itse vahvistaneeksi stereotypioita. Retorisena keinona voi pitää myös sitä, että artikkelissa nekin nuoret, jotka ovat ottaneet rokotteen, ovat ensin olleet epäileviä ja vastaavasti rokottamattomat nuoret eivät poissulje mahdollisuutta ottaa se myöhemmin. Tällä osoitetaan, että ihmisen mieli voi muuttua, ja siksi aiheeseen kannattaa perehtyä, jotta voi muodostaa näkökulmansa oikein perustein.

Artikkelin alkuasetelma on haasteellinen tasapuolisuusharhan näkökulmasta, sillä siinä annetaan useammalle marginaalinäkemyksen edustajalle ääni. Se

kuitenkin perustellaan sillä ilmiöllä, mikä Kauhajoen rokotekattavuudessa on erityisesti nuorten aikuisten keskuudessa. Tasapuolisuusharha on onnistuttu välttämään laajalla taustatyöllä, oikeilla mittasuhteilla haastateltavissa ja kehystämällä.

5.5 Neljäs analyysi

Neljäs ja viimeinen artikkeli käsittelee sekä koronarokotteita ja niiden haittoja. Tämä artikkeli on julkaistu Helsingin Sanomien verkkouutisten Koronafaktaa-palstalla 10.9.2021. Palsta perustettiin syksyllä 2021, etsimään vastauksia sosiaalisessa mediassa esitettyihin väitteisiin ja epäilyksiin koronaviruksesta, pandemiasta ja koronarokotteista. Asioiden selvittämiseksi koettiin tarvetta, koska sosiaalisessa mediassa jaettiin paljon erilaista tietoa ilman, että kukaan tarkisti niihin liittyviä faktoja. (Vasantola 2021.)

Tässä kyseisessä artikkelissa selvitetään vastauksia väitteisiin, joiden mukaan koronarokotteet saattaisivat aiheuttaa haittavaikutuksia, jotka tulisivat esiin vasta vuosien jälkeen. Erityisen maininnan saavat epäilykset lapsettomuudesta, joka ilmeni vasta pitkän ajan jälkeen rokotteen ottamisesta. Väitteitä ei esitetä kenenkään yksilön nimissä, vaan yleisenä huolenaiheena sosiaalisessa mediassa. Vastauksia ihmisten esittämiin epäilyksiin on pyydetty Terveystieteiden ja hyvinvointilaitoksen ylilääkäri Hanna Nohynekiltä ja lisääntymislääketieteen poliklinikan osastonylilääkäri Laure Morin-Papuselta Oulun yliopistosairaala.

Artikkeli on otsikoitu näin:

”Voiko koronarokotteista ilmetä haittoja vielä vuosien jälkeen?
”Haittaprofiili alkaa olla jo hyvin tiedossa”, ylilääkäri sanoo.”
(Vasantola 2021.)

Artikkelin tasapaino välittyy jo otsikosta, ja sille löytyy vaste artikkelista. Kansan kysymys on saanut tilansa, mutta otsikossa näytetään myös asiantuntijan näkökulma väitteeseen, jolloin tasapaino on oikeissa mittasuhteissa.

Ingressissä puolestaan tuodaan asian realiteetit esiin ja verrataan rokotteen hyötyjä ja haittoja koronaan sairastumisen riskeihin:

”Kaikista lääkkeistä ja rokotuksista voi tulla myös haittavaikutuksia, mutta haitat kannattaa suhteuttaa itse taudin aiheuttamiin haittoihin” (Vasantola 2021).

5.5.1 Journalistisin perustein valitut artikkelin haastateltavat

Artikkelissa on melko vähän haastateltavia, vain kaksi henkilöä. Tiedon määrä ei ole suuri, mutta sitä on täydennetty järjestöiden, kuten WHO:n ja Yhdysvaltain tautiviraston tiedoilla sekä tutkimustiedolla. Tietoa on kuitenkin tarpeeksi ja olennaisinta on, että sille on annettu runsaasti enemmän tilaa kuin sen kyseenalaistavalle tiedolle, jolloin tasapaino on oikeassa mittasuhteessa. Haastateltavien asiantuntijuus on vahvaa ja oikeanlaista ja se tuodaan esille esittelemällä heidän tittelinsä. Tieteellisen tiedon kyseenalaistava näkemys on etäännytetty asiantuntijuudesta, koska sille ei anneta edes yksilön nimeä tai kasvoja.

5.5.2 Lähdekriittisyys, tilastot ja kehystäminen

Muut lähteet ovat virallisia lääketieteellisiä julkaisuja ja kansainvälisiä viranomaislähteitä, joten niitä voidaan pitää luotettavina. Sosiaalisen median väitteitä on käytetty myös lähteinä, mutta niiden totuudenmukaisuus ja luotettavuus kyseenalaistetaan artikkelissa ja tilalle tuodaan edellä mainittuja luotettavia lähteitä.

”Sosiaalisessa mediassa kiertää epäilyksiä, joiden mukaan koronarokotteesta voisi aiheutua haittoja, jotka paljastuvat vasta useita vuosia tai jopa vuosikymmeniä rokotuksen antamisen jälkeen. Tällaista ei ole tiettävästi rokotusten historiassa koskaan tapahtunut.” (Vasantola 2021.)

Artikkelin koko tarkoitus on kehystää sosiaalisessa mediassa esitettyjä epäilyksiä ja väitteitä. Kehystäminen aloitetaan jo otsikossa ja heti leipätekstin alussa kerrotaan, ettei rokotusten historiassa ole ilmennyt haittavaikutuksia vuosien jälkeen rokotuksesta, vaan kokemuksen mukaan haittavaikutukset ilmenevät nopeammin. Ainoa tunnettu poikkeus on sikainfluenssarokotteesta seurannut narkolepsia. Hanna Nohynekkin mukaan periaatteessa olisi mahdollista, että jotain vastaavaa tapahtuisi uudelleen, mutta se on kuitenkin todella epätodennäköistä. Toimittaja huomauttaa vielä näin:

”Kaikista lääkkeistä ja rokotuksista voi tulla myös haittavaikutuksia. Rokotushaitat kannattaa kuitenkin suhteuttaa itse taudin aiheuttamiin haittoihin.” (Vasantola 2021.)

Hanna Nohynek arvioi todennäköisyyksillä kehystämisen tueksi, että artikkelin julkaisun aikaan rokotuksia oli jatkettu jo yli vuoden, joten haittavaikutukset tunnetaan hyvin. Tunnetuista haittavaikutuksista otetaan esimerkkeiksi sydänlihaksen ja sydänpussin tulehdukset, jotka voivat olla seurausta joko koronarokotteesta tai koronan sairastamisesta. Artikkelissa kerrotaan, että riski saada nämä tulehdukset on neljä kertaa suurempi koronaan sairastumisen kuin rokotteen seurauksena. Tilastoiden avulla kehystetään riskien todennäköisyydet. Koronarokotteesta johtuva lapsettomuusriski kehystetään ymmärryksellä siitä, että väite on saanut todennäköisesti alun muutoksista, joita ihmisille on tullut kuukautiskiertoon rokotteen jälkeen. Nämä ovat kuitenkin Hanna Nohynekkin mukaan ohimeneviä muutoksia, eikä hän ihmisen biologian asiantuntijana ymmärrä edes, miten rokote voisi aiheuttaa lapsettomuutta. Kehystä väitteelle antaa myös tutkimus, missä on verrattu sperman laatua rokotuksen jälkeen normaaliarvoihin, eikä niissä ole havaittu muutoksia.

5.5.3 Retoriset keinot

Retoriikan keinona artikkelissa käytetään termejä *väite* ja *epäily* niistä näkökulmista, joita on esitetty sosiaalisessa mediassa. Esitetyt väitteet perustuvat esittäjän omaan arvioon ja mielipiteeseen. Sen sijaan asiantuntijat

kertovat yksityiskohtaisesti lääketieteellisiä termejä käyttäen perusteluitaan siitä, mikseivät he pidä väitteitä todennäköisinä. Hanna Nohynek käyttää väitteistä kertaalleen myös ilmaisua *salaliittoteoria*, mikä kertoo hänen mielipiteensä väitteiden tarkoituseristä. Väitteitä myös kumotaan napakoilla ilmaisuilla, jotka osoittavat ettei niille ole perusteluita, esimerkiksi näin: ”*sellaisesta ei ole toistaiseksi mitään näyttöä*” ja ”*ei ole mitään syytä ajatella.*” Nämä ovat haastateltavien kommentteja, mutta toimituksessa on tehty päätös julkaista ne sitaateissa, niin kuin ne on alun perin sanottu ja siksi ne ovat retorisia keinoja myös toimitukselta.

Koronafaktaa-palstan voisi kuvitella olevan Helsingin Sanomien ratkaisu tasapuolisuusharhan välttämiseen korona-aikana. Palstan tarkoitus on puuttua valheellisen tiedon leviämiseen ja oikoa väitteitä antamatta kuitenkaan marginaalisille näkökulmille liikaa tilaa. Tällainen palsta on oiva väline tasapuolisuusharhan välttämiseksi.

5.6 Keinot tasapuolisuusharhan välttämiseen

Neljän samassa mediassa julkaistun artikkelin pohjalta saadun tutkimustiedon perusteella voidaan nähdä valikoima keinoja, joita terveysjournalismissa voidaan käyttää tasapuolisuusharhan välttämiseen. Keinojen avulla artikkeleissa onnistuttiin vastaamaan journalismin ihanteisiin ja arvoihin, mutta samalla huomioimaan puolueettomuuden haasteet.

Tasapuolisuusharhan välttämisen ja aiheen kehystämisen on hyvä alkaa jo otsikosta ja ingressistä, niin kuin jokaisen artikkelin kohdalla todettiin tapahtuneen. Tutkittavien artikkeleiden kautta voi huomata toimivaksi keinoksi tuoda jo otsikon ja ingressin yhteydessä esille vastakkainasettelun molemmat puolet niin, että niiden välillä on totuudenmukainen tasapaino.

Tutkimuksen perusteella huomataan, kuinka tärkeää journalismissa on haastaa haastateltavien antamia näkökulmia ja kehystää niitä laajempaan kuvaan. Se on tärkeää kaikessa journalismissa, mutta erityisesti tilanteessa, jossa on vaara

tasapuolisuusharhasta. Opinäytetyössä havaitaan, että haastamiseen ja kehystämiseen on monia erilaisia keinoja.

Kun toimittaja valitsee haastateltavia artikkeliin, hän tekee jo erittäin tärkeitä päätöksiä tasapuolisuusharhan kannalta. Tasapuolisuusharhan välttämiseksi on olennaista, kuinka monta haastateltavaa on kokonaisuudessaan ja kuinka monta haastateltavaa edustaa kumpaakin näkökulmaa. Haastateltavien valinnassa pitää ottaa huomioon journalismin eettiset ohjeet, ihanteet ja totuudenmukaisuus. Tarkasti pohdittu ja journalistisen perustein tehty päätös haastateltavista on tasapainoharhan välttämisen selkäranka. Kun näkemysten välinen suhde on oikein alusta asti, mielipiteiden väliselle virheelliselle tasapainolle ei ole tilaa. Sillä minkä alojen asiantuntijoita haastatellaan, on suuri merkitys. Tutkituissa artikkeleissa oli valittu osuvia asiantuntijoita monipuolisista ammattiryhmistä, jotta aiheesta saataisiin laajempi käsitys.

Tutkimuksesta nousi esiin myös muiden lähteiden merkitys. Kun kumotaan sosiaalisessa mediassa olevaa disinformaatiota, täytyy se tehdä luotettavilla lähteillä, mutta lisäksi hyvin perustellen, jottei epäilyksille ja vaihtoehtoisille lähteille jää sijaa.

Tutkimuksessa huomattiin muutamia hyviä keinoja haastaa ja kehystää haastateltavien kommentteja. Aiheen tarkasteleminen useammasta näkökulmasta antaa laajemman kuvan aiheesta ja auttaa ymmärtämään ilmiötä useammalta kantilta. Ajankohtaisiin ilmiöihin vertaaminen tuo asialle perspektiiviä. Tilastotiedoilla ja asiantuntijoiden ammattitaidolla asioiden todennäköisyyksiä voidaan arvioida realistisesti. Tutkimuksessa nousi esiin, että lukijan on tärkeää ymmärtää aiheen kokonaisuus, eikä keskittyä vain yhteen näkökulmaan.

Tutkimuksen mukaan retorisisilla keinoilla voidaan tukea artikkelissa esitettyjä väitteitä. Niillä vahvistetaan artikkelin viestiä ja luodaan tasapainoa myös retorisisella tasolla. Tutkimuksessa havaittiin myös, että retorisia keinoja täytyy kuitenkin käyttää kohtuudella ja vastuullisesti, koska niillä luodaan myös

todellisuutta. Tutkittavissa artikkeleissa onnistuttiin käyttämään retorisia keinoja vastuullisesti.

6 Loppupäätelmät

Tasapuolisuusharha on otettava huomioon kaikessa journalismissa, mutta tämän tutkimuksen perusteella voisi sanoa, että sen huomioiminen on erityisen tärkeää terveysjournalismissa ja varsinkin tämän ajankohtaisen koronarokotusteeman kanssa. Analysoitavista artikkeleista nousi esiin, kuinka paljon väärää tietoa, epäilyksiä ja pelkoa koronarokotteisiin liittyy ja kuinka haasteellista on viestiä tärkeistä koronarokotuksista.

Kaikissa artikkeleissa on sama pyrkimys nostaa esiin marginaalisia näkökulmia, eli rokotusvastaisuutta ja erilaisia sosiaalisessa mediassa esitettyjä virheellisiä väitteitä, välttämällä kuitenkin tasapuolisuusharha. Objektivisuuden pyrkiminen sen itsensä takia voi aiheuttaa tasapainoharhaa, joten jos media kokee kuitenkin tarpeelliseksi tuoda esiin kaikenlaisia näkemyksiä, sille täytyisi olla hyvä peruste. Helsingin Sanomat on perustellusti ajatellut, että koronarokotuksiin liittyvät huolet ovat sen verran yleisiä ja rokottautuminen koko yhteiskunnan hyväksi, että on katsottu tarpeelliseksi käsitellä näitä aiheita. Aiheiden käsittelyn tarpeellisuus perustellaan osoittamalla ilmiön laajuus tai merkitys tilastoilla ja asiantuntijoiden esittämällä huolilla ilmiön seurauksista.

Helsingin Sanomilla on suuri vastuu nostaa merkittäviä asioita esille, koska se on iso ja valtakunnallisesti luettu ja arvostettu sanomalehti. Maailmanlaajuista pandemiaa ja kaikkea siihen liittyvää voidaan pitää tarpeeksi merkittävänä asiana, koska vastaavassa mittakaavassa olevia pandemioita ei ole usein ja koronaan sairastumisessa riskinä on pahimmillaan kuolema. Samaan aikaan Helsingin Sanomilla on kuitenkin vastuu toteuttaa se tasapuolisuusharha välttämällä.

Tutkimuksesta voidaan havaita, että Helsingin Sanomat on kantanut hyvin vastuunsa ja toteuttanut laadukasta journalismia tasapuolisuusharhan välttämällä. Tasapuolisuusharha on vältetty laadukkaalla faktantarkistuksella, kehystämällä, tarkasti mietityillä perusteluilla ja lähdekriittisyydellä. Artikkeleissa ei ole pyritty näennäiseen tasapuolisuuteen vaan

totuudenmukaiseen tasapuolisuuteen. Esitettyjä väitteitä perusteltiin tilastoilla ja tieteellisellä tiedolla. Retorisin keinoin luotiin totuudenmukaista todellisuutta. Kaikkien neljän artikkelin voidaan katsoa noudattaneen pragmaattista objektiivisuutta.

6.1 Johtopäätökset

Vaikka vastakkainasettelua ja marginaalisia näkökulmia sisältävät artikkelit ovat haastavia tasapuolisuusharhan ja puolueettomuuden näkökulmasta, on sellaisia artikkeleita tarpeellista kirjoittaa. Niillä nostetaan esiin yhteiskunnallisesti tärkeitä asioita ja kunhan ne käsitellään vastuullisella tavalla ne eivät aiheuta tasapuolisuusharhaa.

Vaikka journalismin objektiivisuuskäsitys on kriisissä, niin puolueettomuuden ihanteesta ei ole kuitenkaan pyritty kokonaan pois, vaan edelleen esimerkiksi lääketiedettä ohjaavat tietyt tieteelliset asiat, joiden perusteella terveysjournalismiakin tehdään (Lehtinen 2016, 41). Siksi terveysjournalismissa voidaan katsoa olevan jonkinlainen puolueeton tieteellinen lähtökohta. Monimutkaisissa asioissa ja moniarvoisessa maailmassa on kuitenkin aina useita puolia ja siksi virheellisiä käsityksiä on tärkeää oikoa ja etsiä totuutta.

Vaikka terveysjournalismissakaan ei ole tarpeenmukaista pyrkiä objektiivisuuteen vain sen ihanteen takia, tämä tutkimus osoittaa puolueettoman tiedonhaunprosessin olevan tärkeä keino välttää tasapuolisuusharha.

Tasapuolisuusharhan tiedostaminen ja siihen vaikuttavien asioiden tunnistaminen on tärkeää journalistille. Tämä opinnäytetyö on jatkumoa aiheen käsittelylle ja siitä voi olla hyötyä journalisteille ja kansalaisille, jotka haluavat ymmärtää tasapuolisuusharhaa. Aihetta voisi jatkossa tutkia myös journalismin muissa osa-alueissa kuin terveysjournalismissa, koska tasapuolisuusharha vaikuttaa myös journalismin muissa puolissa. Terveysjournalismissa on muitakin kiinnostavia näkökulmia kuin koronarokotteet, joita voisi myös tutkia.

Lähteet

Airaksinen, J. Grounded theory. Teoksessa Vuori, J. (toim.) Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto.

<https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/teoreettis-metodologiset-viitekehukset/grounded-theory/> (Viitattu 5.5.2022.)

Berner, A. 2022. Toista lastaan odottava Sonja ei aio ottaa koronarokotuksia. ”Jätän mieluummin sattuman varaan, tuleeko tauti vai ei.” Helsingin Sanomat. Helsinki: Sanoma Media Finland Oy.

<https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000008580943.html> (Viitattu 10.4.2022.)

Finer, D.; Tomson, G. & Björkman, N. 1997. Ally, advocate, analyst, agenda-setter? Positions and perceptions of Swedish medical journalists. Stockholm: Department of Sociology, Stockholm University.

<https://www.semanticscholar.org/paper/Ally%2C-advocate%2C-analyst%2C-agenda-setter-Positions-of-Finer-Tomson/61a09edabf873688be55ec2a2fd609b3a3438619> (Viitattu 4.4.2022.)

Health Promotion Glossary 1999. Geneve: World Health Organization.

<https://apps.who.int/iris/rest/bitstreams/60968/retrieve>
(Viitattu 2.12.2021.)

Hämäri, S. 2018. Disinformaation analysointi ja faktantarkistusprosessi. Faktabaari. Helsinki: Avoin yhteiskunta Ry.

<https://faktabaari.fi/baaripuhetta/disinformaation-analysointi-ja-faktantarkistusprosessi/> (Viitattu 13.4.2022.)

Jaakkola, M. 2013. Hyvä journalismi. Vantaa: Kansanvalistusseura.

Journalistin ohjeet. Helsinki: Julkisen sanan neuvosto.

https://www.jsn.fi/journalistin_ohjeet/ (Viitattu 11.4.2022.)

Järvi, U. 2011. Media terveyden lähteillä. Miten sairaus ja terveys rakentuvat 2000-luvun mediassa. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto humanistinen tiedekunta.

[Media terveyden lähteillä. Miten sairaus ja terveys rakentuvat 2000-luvun mediassa. \(jyu.fi\)](#) (Viitattu 11.4.2022.)

Järvi, U. 2014. Lukijalle. Teoksessa Järvi, U. (toim.) Tautinen media. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim.

Järvi, U. 2014. Mediaa ovat kiinnostaneet enemmän taudit kuin terveys. Teoksessa Järvi, U. (toim.) Tautinen media. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim.

Lehtinen, A. 2016. Journalismin objektiivisuus. Pragmaattinen tietokäsitys ja relativismin haaste moniarvoisessa maailmassa. Helsinki: Helsingin yliopisto sosiaalitieteiden laitos.

<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/161455/JOURNALI.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Viitattu 11.4.2022.)

Lipworth, W.; Kerridge, I.; Morrell, B.; Bonfiglioli, C. & Forsyth, R. 2012. Medicine, the media and political interests. Sydney: University of Sydney. https://ses.library.usyd.edu.au/bitstream/handle/2123/11655/MedicineMediaPolitical_PP-2012.pdf?sequence=2&isAllowed=y (Viitattu 5.4.2022.)

Loula, P. & Pyhtilä, L. 2021. "Korona ei ole niin vakava juttu." HS kysyi, miksi niin moni ei halua ottaa koronarokotetta Kauhajoella, jossa rokotekattavuus on maan alhaisimpia. Helsingin Sanomat. Helsinki: Sanoma Media Finland Oy. <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000008328237.html> (Viitattu 10.4.2022.)

Mutanen, A. 2020. Uskaltaako koronarokotteen ottaa? "Ihmiset luonnollisesti miettivät, millaisia ovat plussat ja miinukset", sanoo Rokotetutkimuskeskuksen johtaja. Helsingin Sanomat. Helsinki: Sanoma Media Finland Oy. <https://www.hs.fi/tiede/art-2000007657803.html> (Viitattu 10.4.2022.)

Pynnönen, A. 2013. Diskurssianalyysi. Tapa tutkia, tulkita ja olla kriittinen. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, kauppakorkeakoulu. <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/42412> (Viitattu 10.4.2022.)

Sarja, T. 2016. Kuka oikein tietää. Kun mielipide haastoi tieteen. Jyväskylä: Docendo Oy.

Setälä, V. 2014. Terveyden esikuvat, pudokkaat ja inhimillinen epävarmuus. Monitieteinen näkökulma mediapuheeseen. Teoksessa Järvi, U. (toim.) Tautinen media. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim.

Torkkola, S. 2014. Muuttuva terveysviestintä, medioituvat terveydet ja sairaudet. Teoksessa Järvi, U. (toim.) Tautinen media. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim.

Trust Conclusions on the Executive Report on Science Impartiality Review Actions 2014. BBC Trust. London: BBC Trust.

http://downloads.bbc.co.uk/bbctrust/assets/files/pdf/our_work/science_impartiality/trust_conclusions.pdf (Viitattu 11.4.2022.)

Turunen, J. 2019. Itsekkyys ohittaa tieteen. Lääkärilehti. Helsinki: Lääkäriliitto. <https://www.laakarilehti.fi/ajassa/verkkokommentti/itsekkyysohittaa-tieteen/> (Viitattu 13.4.2022.)

Vasantola, S. 2021. Voiko koronarokotteista ilmetä haittoja vielä vuosien jälkeen? ”Haittaprofiili alkaa olla jo hyvin tiedossa”, ylilääkäri sanoo. Helsingin Sanomat. Helsinki: Sanoma Media Finland Oy. <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000008249802.html> (Viitattu 11.4.2022.)

Vasantola, S. 2021. HS aloittaa uuden juttusarjan, jossa tarkastetaan somessa leviäviä koronaväitteitä. Helsingin Sanomat. Helsinki: Sanoma Media Finland Oy. <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000008254627.html> (Viitattu 11.4.2022.)

Vihma, A.; Hartikainen, J.; Ikäheimo, H. & Seuri, O. 2018. Totuuden jälkeen. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Teos.

Väliverronen, E. 2009. Journalismi kriisissä? Teoksessa Väliverronen, E. (toim.) Journalismi murroksessa. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.

Väliverronen, E. 2016. Julkinen tiede. Tampere: Vastapaino Oy.